

Från gårdsmusikanternas tid

NÄR JAG FÖR ett par år sedan i TV-rutan fick se och höra en gårdsmusikant berätta, blev jag glatt överraskad. Jag hade trott att gårdsmusikanternas tid var ett minne blott. I min barn- och ungdom var det rätt vanligt att det kom en eller flera musikanter då och då både på landsbygden och i samhällen och städer. Det var säkert mest lösnande i städerna, där de gick in på gårdar från kvarter till kvarter. Under krigsåren 1914-1918 och flera år framåt var det ju svåra tider med stor arbetslöshet och ont om både pengar och mat. På den tiden var det särskilt gott om gårdsmusikanter och kanske att de då höll mera till på landsbygden, ty där fanns bättre tillgång på mat och dryck. Deras härbärge var då i ladugårdar och höskullar, där även andra vandrare fick slå sig till ro. Jag blev vid ett tillfälle mycket rädd när jag en tidig morgon satt och mjölkade min husbondes enda kossa. Jag uppfattade ett svagt ljud från höskullen och fick se ett par mansben med luggslitna byxor komma nerhassande genom höskullsluggen. Det var en vandrare, som lägmått hälsade: godmornon!, för att sen kvickt försvinna ut genom ladugårdsdörren.

INNE PÅ GÅRDEN vid Hummelstads gamla handelsbod har jag i min tidigaste ungdom lyssnat till många gårdsmusikanter. Jag kom ofta i tillfälle där till enär jag hade anställning i familjen i sju år. Denna plats var ett kärt tillhåll för musikanterna. Det fanns alltid kunder i affären och även familjen samlade ihop några kopparslantor, som något av barnen fick överlämna till den spelande. Det blev väl ej så många ören, men under dagens lopp kanske dagens inkomst kunde bli en krona eller något mera. Gårdsmusikanterna i TV-rutan berättade att en dagsinkomst nu gick upp till 25 kr; skillnaden var ganska stor 50-60 år tillbaka i tiden.

UNDER MIN tid i Västervik åren 1924-1929 fanns det gott om musikanter och även dörrknackare, som ville ha en slant. När en gårdsmusikant i stan kom in på en gård och spelade, dröjde det ej länge förrän det ena fönstret efter det andra öppnades från de olika lägenheterna och våningarna i husen. Snart nog började det singla ner små papperspaket framför spelemännens fötter; var de två så tog den ene genast hand om gåvorna. Alla lyssnare och intresserade försökte allt efter som de hade råd att skänka några ören, kanske 2 eller 5, mera blev det nog inte. Barnen i familjerna var mycket roade av att samla upp slantar och artigt nigande eller bockande överlämna dem till de spelande och sjungande underhållarna. Blev gåvorna lite i överkant, så blev det ett par extra låtar spelade som tack.

GÅRDSMUSIKANTERNA var underhållande och varierade med instrument, musik och sång. Dragspel var det mest dominerande, men det förekom även gitarr, fiol och munspele. Går vi längre tillbaka i tiden, till omkring 1910-talet, minns säkert alla äldre hur det var på marknaderna. Då uppträdde både "positivhalare" och säckpipeblåsare, vilka i sällskap hade en liten apa eller en papegoja, som plockade fram lyckobrev till försäljning. Barn och ungdom samlades då för att köpa lyckobrev, vilka även innehöll en liten ring. Som unga har säkert äldre personer läst många lyckobrev och trott därpå; ringar var ju alla småflickors förtjusning.

Många av de gårdsmusikanter som hade dragspel eller gitarr sjöng ofta flera tragiska kärleksvisor men även slagare.

PÅ FISKARTORGET i Västervik avlyssnade jag en lördagsmorgon omkring år 1926 "Jungfrun från Jungfrusund". Det var ett äkta par som spelade dragspel och sjöng; båda hade bra röst. Det blev stillestånd en stund mellan stånden vid fisk- och strömmingslådor. Många musikanter ägde förmåga att framföra sin sång och musik med varm känsla och hänförelse, som rörde våra sinnen. En mycket ung musikant sjöng vid ett tillfälle: "Varför skola människor strida? Varför skall det flyta blod?" o. s. v. en välkänd sång efter första världskriget. Sången sjöngs med sådan känsla att det gick genom hela vår kropp; vi blev alla djupt gripna.

GÅRDSMUSIKANTER och vandrare fanns över allt här i landet, ty jag har tydliga minnen av dem var jag än har befunnit mig. Från mina år i Horn har jag flera minnen av hur gårdsmusikanterna alltid var närvarande och sjöng och spelade sina visor på torget marknadsdagarna. På den tiden var det många visor som handlade om första världskrigets lidande, spanska sjukans härjningar och offer och om Getå-olyckan m. fl. dystra händelser. Lodare och luffare, som man sade, gick sina ronder; en del hade något till försäljning, andra tiggde. En gång knackade det på min köksdörr och in klev en stor rödbrusig man och ville ha pengar. Jag var ensam hemma i hela villan och blev rädd, tog det enda jag hade i småpengar och det var en hel krona. Mannen tittade förvånad på mig, tackade och avlägsnade sig kvickt. En krona var stora pengar för mig eftersom min lön var 15 kr i månaden. Det var rädslan och skröcken som gjorde att jag utan att tänka mig för skänkte bort två dagspenningar.

Västervik-tid
av 1971

GÅRDSMUSIKANTER fanns många till fram emot 1940-talet, då de försvann allt fler och fler. Nu är det många år sedan jag lyssnade på en gårdsmusikant. Under de första tio åren av min anställning på Hesseleby sanatorium kom det ofta gårdsmusikanter och deras uppträdande skedde alltid utanför det stora köket, på gården eller gräskullen. Det blev genast avbrott i vårt arbete och alla fönster öppnades, ty vi måste lyssna och så samlade vi ihop några slantar. Patienter och personal på sjukavdelningen drog också sina strån till stacken. Hesseleby sanatorium var på den tiden en välkänd plats både för gårdsmusikanterna och andra vandrare, ty det bjöds alltid på mat och kanske ett smörgåspaket i rockfickan. Vi tyckte att det var roligt med dessa besök, gästerna klagade aldrig, utan var glada och gemytliga och berättade många intressanta upplevelser från sitt natur- och friluftsliv. En del av dessa kringvandrande människor återkom gång efter annan, så vi blev riktigt bekanta med dem.

EN MAN SOM gick under namnet "Ölandsgubben" kom en eller två gånger om året. Han bar med sig en "slagruta", grenklyka av vide eller annat träslag, avsedd att hållas i bägge händerna när han sökte efter källådror. Han blev ofta anlitad till detta, berättade han för oss. Ölands-gubben var även kaktuskännare och bar med sig sticklingar till försäljning. Det egendomligaste med denne man var hans klädesdräkt, ty den bestod av ett par byxor och en långrock samt en rund mössa. Ingen skjorta, inga underkläder, ej heller några strumpor. Denna kostym hade han tillverkat själv av tjocka trasremor; jag tror att dräkten var stickad. När han i sommarvärmen kom klädd i denna dräkt undrade vi om den ej var för varm, men fick den upplysningen att på sommaren hölls värmen ute, därför var kostymen sval och skön. På vintern hölls kylan ute och då var dräkten varm. Så resonerade den gamle Ölands-gubben; han var dock kanske ej så gammal som han såg ut.

DET ÄR MED stort nöje jag tänker och ser tillbaka på gårdsmusikanternas och alla andra vandrarens tid. Jag ser i minnet en bild från min skoltid i Svartsmörja skola omkring år 1900, då vi skolbarn var på hemväg en varm och vacker sommareftermiddag. Vi fick då se en gårdsmusikant liggande i skugga i skogskanten. Med sin av vägdamm gräddskiga halmhatt över ansiktet och med höger arm om sitt kära kantstötta och till hälften utdragna dragspel sov han lugnt och fridfullt bland ljung, skogsblommor och grönska.

— Han sover, viskade någon.

Vi höll andan och på få smög vi oss lätt och tyst förbi. Han var säkert en lycklig människa.

RUT HERMANSSON

